

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών σπουδών «Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας «Αξιολόγηση του προγράμματος "Δράση Εναρμόνισης Επαγγελματικής και Κοινωνικής Ζωής" στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ:

ΣΑΛΤΖΙΔΟΥ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

ΑΜ 3033201505232

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΕΛΛΑΔΑ 08/10/2016

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

University of Peloponnese

Faculty of Social and International Sciences

Department of Political Science and International
Relations

Master Program in local and regional Development and
Local Government

"Evaluation of the program "Action Work- Social Life "
ON Central Region'

SALTZIDOU THEOFANIA

Nu.3033201505232

THESSALONIKH , GREECE 08/10/2016

Δράση Εναρμόνισης Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας: Αξιολόγηση, Προκλήσεις και Προοπτικές

Σύνοψη: Ο στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι διττός: από τη μία πλευρά, αποσκοπεί στο να παρουσιάσει και να αξιολογήσει τη Δράση “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” και από την άλλη να καταθέσει προτάσεις για την αναβάθμιση και την ενίσχυσή της. Ως μελέτη περίπτωσης (case study) για την αξιολόγηση της συγκεκριμένης κοινωνικής δομής χρησιμοποιείται η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας, τα τελευταία 6 χρόνια, διαμορφώνει νέα κοινωνικά δεδομένα και προκλήσεις για την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής. Το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται, οι ανισότητες εντείνονται, το οικογενειακό εισόδημα συρρικνώνεται και οι ανάγκες για κοινωνικές παροχές μεγαλώνουν. Σε αυτό το πλαίσιο, οι πολίτες –ιδίως όσοι πλήττονται περισσότερο από την κρίση- αξιώνουν περισσότερο και αποτελεσματικότερο κοινωνικό κράτος. Η “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” αποτελεί μία ενεργητική δράση που στοχεύει στην αντιμετώπιση του διαρκώς αυξανόμενου φαινομένου της υπογεννητικότητας, στη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης των γονέων στην αγορά εργασίας, μέσω της παροχής ποιοτικών υπηρεσιών, στην ισότητα των ευκαιριών αντρών και γυναικών στην πρόσβαση εργασίας, καθώς και της ισότιμης πρόσβασης των ευπαθών ομάδων σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες. Τα στοιχεία δείχνουν ότι τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των δυνητικά ωφελομένων και των τελικά ωφελομένων εκτινάχθηκε λόγω των συνεπειών της κρίσης. Υπό αυτές τις συνθήκες, η ορθολογική διαχείριση των πόρων δεν αποτελεί απλώς ιδεατό τρόπο καλής διακυβέρνησης, αλλά και αναγκαιότητα για την κοινωνική συνοχή. Οι προτάσεις που καταθέτουμε λοιπόν επιχειρούν να συνδυάσουν την ορθολογική διαχείριση των πόρων και την αύξηση της ωφελιμότητας της εν λόγω κοινωνικής δράσης.

Action for the harmonization of family and professional life in the region of Central Macedonia: Assessment, Challenges and Perspectives

Summary: The aim of this work is twofold: on the one hand, it aims to present and evaluate the Action "Harmonization of family and professional life" and on the other to submit proposals for the upgrading and reinforcement. As a case study (case study) for the appraisal of particular social structure used the Periphery of Central Macedonia.

The economic crisis afflicting our country, the last 6 years, shaping new social data and challenges for the pursuit of social policy. The unemployment rate is growing, intensifying inequalities, household income is shrinking and the needs for social benefits grow. In this framework, citizens – especially those most affected by the crisis-claim more and more efficient welfare state. The "Harmonization of family and professional life" is an energetic action aimed at addressing the growing phenomenon of low birth rate, to ensure equal access of parents in the labour market, through the provision of quality services, equality of opportunities of men and women in access to work, and equal access of vulnerable groups to quality social services.

The data show that in recent years the number of potential beneficiaries and beneficiaries eventually ejected from the effects of the crisis. Under these circumstances, the rational management of resources is not only an ideal way of good governance, but also a necessity for social cohesion. The proposals that we are therefore attempting to reconcile the rational management of resources and the increasing utility of social action in question.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΟΨΗ	1
1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1.1 Αντικείμενο και οριοθέτηση της μελέτης	3
1.2 Αιτιολόγηση επιλογής θέματος και μεθοδολογικά εργαλεία	5
1.3 Οργάνωση περιεχομένων	6
2. Περιεχόμενο, φιλοσοφία και βασικά χαρακτηριστικά της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”	7
3. Το προφίλ της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας	14
4. Συγκριτική ανάλυση της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	17
5. Η κατάσταση στην Ευρώπη και η ελληνική περίπτωση	24
6. Συμπερασματικές παρατηρήσεις	27
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	31

1. Εισαγωγικά

1.1. Αντικείμενο και οριοθέτηση της μελέτης

Το δημογραφικό έλλειμμα αποτελεί ίσως την μεγαλύτερη πρόκληση τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η υπογεννητικότητα θέτει σε κίνδυνο την αγορά εργασίας και, κατ' επέκταση, τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας και συνταξιοδότησης¹.

Σύμφωνα με στοιχεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου², για να ανανεωθεί ομαλά ο πληθυσμός της γης, κάθε γυναίκα θα πρέπει να κάνει 2,1 παιδιά. Στην Ευρώπη όμως, το ποσοστό αυτό είναι μόλις 1,52. Ως εκ τούτου, προκύπτει σοβαρό δημογραφικό έλλειμμα, καθώς ο αριθμός των θανάτων ξεπερνά τον αριθμό των γεννήσεων.

Σε εθνικό επίπεδο, ο πληθυσμός της Ελλάδας, σύμφωνα με την πιο πρόσφατη απογραφή (2011) φθάνει τα 10,9 εκατομμύρια με τάση μείωσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat³, το 2060, ο πληθυσμός της Ελλάδας προβλέπεται ότι θα φθάνει στα 8,6 εκατομμύρια, το 2070 στα 8,1 εκατομμύρια και το 2080 μόλις στα 7,7 εκατομμύρια. Υπό αυτές τις συνθήκες δημογραφικής κατάρρευσης, ο καθένας μπορεί να προβλέψει το μέλλον του ασφαλιστικού μας συστήματος, το οποίο διαφαίνεται απογοητευτικό.

Το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να επιλυθεί με τρεις τρόπους: α) τη μετανάστευση β) τη συνταξιοδότηση σε μεγαλύτερη ηλικία και γ) με νέες πολιτικές ενίσχυσης της αναπαραγωγής⁴. Για να ενισχυθούν όμως οι δείκτες αναπαραγωγής, πρέπει να δοθούν ισχυρά κίνητρα στους γονείς και ιδίως στις μητέρες οι οποίες αρκετές φορές αποκλείονται από την αγορά εργασίας και από την προοπτική καριέρας. Δυστυχώς, η μητρότητα προσεγγίζεται ως αποτρεπτικός λόγος τόσο για την είσοδο στην αγορά εργασίας όσο και για την παραμονή σε αυτήν.

Το Πρόγραμμα “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” είναι μια δράση που εδράζεται σε τρεις βασικούς πυλώνες: α) στην ενίσχυση της αναπαραγωγής μέσω διευκόλυνσης της ισότιμης πρόσβασης των γονέων στην αγορά εργασίας β) στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και τη στήριξη δράσεων κοινωνικής ενσωμάτωσης, δεδομένου ότι στοχεύει και στην ισότιμη πρόσβαση των ευπαθών ομάδων (παιδιά και άτομα με αναπηρία) σε ποιοτικές κοινωνικές υπηρεσίες και γ) στην ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλους τους τομείς,

¹Commission of the European Communities (2014). Population ageing in Europe: facts, implications and policies. *Outcomes of EU-funded research*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/kina26426enc.pdf

²<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=el&type=IM-PRESS&reference=20080204FCS20431>

³<http://www.capital.gr/story/3014911>

⁴Στη συγκεκριμένη εργασία επικεντρώνουμε στον τρίτο τρόπο των ενισχυτικών πολιτικών αναπαραγωγής.

συμπεριλαμβανομένων της πρόσβασης στην απασχόληση, της εξέλιξης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, της συμφιλίωσης του επαγγελματικού και οικογενειακού βίου και της προώθησης της ίσης αμοιβής για ίση εργασία.

Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση⁵(2016) του Eurofound⁶, η προσβασιμότητα των γονέων σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής αποτελεί κρίσιμο ζήτημα για να ενισχυθεί η απασχόληση και να καταπολεμηθεί η ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Συν τις άλλους, καταπολεμά και το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού -που βρίσκεται σε άνθιση στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια λόγω των συνεπειών της οικονομικής κρίσης- υπηρετώντας παράλληλα τους στόχους της ευρωπαϊκής στρατηγικής κοινωνικής ένταξης⁷.

Η προσχολική αγωγή και φροντίδα λοιπόν συμβάλει στην αντιμετώπιση του φαινομένου της υπογεννητικότητας, της άνισης πρόσβασης ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας, καθώς και σε αυτό του κοινωνικού αποκλεισμού. Σειρά επιστημονικών άρθρων και μελετών καταδεικνύουν, ανάμεσα σε άλλα, τα κάτωθι⁸:

1) Η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών αποτελεί μία από τις κυριότερες προϋποθέσεις αντιμετώπισης:

- της κρίσης τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο
- των επιπτώσεων από τη γήρανση του πληθυσμού
- και της αποτελεσματικής καταπολέμησης της φτώχειας.

2) Ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια που συναντούν οι γυναίκες-για να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας μετά τη γέννηση των παιδιών τους- είναι η έλλειψη πρόσβασης σε κατάλληλες υπηρεσίες προσχολικής αγωγής.

3) Έχει αποδειχθεί ότι η συμμετοχή των παιδιών σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής συνεπάγεται μακροπρόθεσμα ευεργετικά αποτελέσματα:

- στις σχολικές τους επιδόσεις
- στη μείωση της σχολικής διαρροής

⁵<http://www.eurofound.europa.eu/el/publications/executive-summary/2016/working-conditions-industrial-relations/third-european-company-survey-direct-and-indirect-employee-participation-executive-summary>

⁶Το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας είναι ευρωπαϊκός οργανισμός, ο οποίος εδρεύει στο Δουβλίνο και ως κύριο στόχο έχει την καθιέρωση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης και εργασίας στην Ευρώπη. Ρόλος του Eurofound είναι η παροχή πληροφοριών, συμβουλών και εμπειρογνωμοσύνης για τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, τις εργασιακές σχέσεις και τη διαχείριση των αλλαγών στην Ευρώπη.

⁷Για περισσότερα βλέπε, ανάμεσα σε άλλα, Αμίτσης, Γ. (2006). Η ευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής ένταξης: Το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Εκδόσεις Παπαζήση.

⁸Σαπουνάκης, Τ. (2016). Η προσχολική αγωγή και φροντίδα στην Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_3.html

- στη βελτίωση των επαγγελματικών τους προοπτικών.

Υπεύθυνοι φορείς για τη διαχείριση και υλοποίηση της δράσης είναι: α) η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» 2014 – 2020 του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης & Τουρισμού (Θεματικός Στόχος 8⁹) και β) οι Ειδικές Υπηρεσίες Διαχείρισης των 13 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) 2014 – 2020 (Θεματικός Στόχος 9¹⁰). Το μοναδικό κριτήριο για την ένταξη των ωφελούμενων ατόμων είτε στην πρώτη είτε στην δεύτερη κατηγορία είναι το όριο της φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα, κάθε ωφελούμενο άτομο κατανέμεται: α) στο ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ όταν το ετήσιο οικογενειακό εισόδημά του είναι πάνω από το όριο της φτώχειας β) στο οικείο ΠΕΠ όταν το ετήσιο οικογενειακό εισόδημά του είναι κάτω από το όριο της φτώχειας¹¹.

Όπως είπαμε, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία αξιολογεί την Δράση “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” έτους 2016 – 2017 με επίκεντρο την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Για να καταλήξουμε στα εμπειρικά πορίσματα, συγκρίνουμε, αφενός, την υλοποίηση της δράσης στην παραπάνω Περιφέρεια σε ορίζοντα πενταετίας και, αφετέρου, την ελληνική περίπτωση με την εφαρμογή του προγράμματος σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

1.2. Αιτιολόγηση επιλογής θέματος και μεθοδολογικά εργαλεία

Στις κοινωνικές επιστήμες υπάρχουν τρεις κύριες μέθοδοι για την διεξαγωγή της έρευνας: α) το πείραμα β) η παρατήρηση με τη χρήση ανάλυσης μεγάλου δείγματος και γ) η παρατήρηση με τη χρήση ανάλυσης περιπτωσιολογικής έρευνας¹². Η βασική στρατηγική της παρούσας εργασίας βασίζεται στην περιπτωσιολογική έρευνα, ενώ επιλέχθηκε η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας ως μελέτη περίπτωσης.

Τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε για τη συλλογή και την ανάλυση του πρωτογενούς υλικού είναι η επιτόπια έρευνα πεδίου (fieldresearch) και η εξέταση της νομοθεσίας και των επίσημων εγγράφων που σχετίζονται με το θέμα. Συλλέχθηκαν, επίσης, στοιχεία και δευτερογενές υλικό από τον ηλεκτρονικό και έντυπο Τύπο, τις σχετικές διαδικτυακές πύλες, καθώς και από άλλες πηγές.

⁹ Προώθηση της βιώσιμης απασχόλησης υψηλής ποιότητας και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων.

¹⁰ Προώθηση της κοινωνικής ένταξης, καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων.

¹¹ Απόφαση αριθμ. 16/οικ.578/ΕΥΣΕΚΤ/66166 (ΦΕΚ 1850 Β’/24.6.2016).

¹² VanEvera, S. (2000). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης*. (Συλογίδου, Ε., μετάφ.), Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα. (Το πρωτότυπο δημοσιεύτηκε το 1997).

Η επιλογή του θέματος -αξιολόγηση της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” έτους 2016 – 2017 με επίκεντρο την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας- έγινε για τους εξής λόγους: α) η εξέταση της συγκεκριμένης δράσης δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερος την επιστημονική κοινότητα. Οπότε, υπάρχει πρωτοτυπία ως προς το θέμα β) πρόκειται για δράση που τρέχει για αρκετό διάστημα στη χώρα και, συνεπώς, μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία από προηγούμενα έτη και να προχωρήσουμε σε συγκριτική ανάλυση γ) είναι μια δράση που αγγίζει αρκετά επιστημονικά πεδία των κοινωνικών επιστημών, όπως πολιτική ισότητας φύλλων, κοινωνική πολιτική, πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης, εργασιακές σχέσεις κτλ δ) υπάρχει προσωπικό ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο θέμα λόγω κυρίως της επαγγελματικής μου ιδιότητας¹³ και ε) θεωρώ ότι θα προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα που θα μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν για μελλοντικές έρευνες, καθώς η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας -την οποία χρησιμοποιούμε ως μελέτη περίπτωσης- συνδυάζει ενδιαφέροντα δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία.

Το βασικό ερευνητικό μας ερώτημα (research question) έχει ως εξής: κατά πόσο η οικονομική κρίση και οι συνέπειες της επηρεάζουν τη ζήτηση και την προσφορά υπηρεσιών προσχολικής αγωγής;

Για να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα, χρησιμοποιούμε την εξής Υπόθεση Εργασίας:

Υπάρχει ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στη διάρκεια και την εμβάθυνση της κρίσης και στον αριθμό των ωφελούμενων της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”. Όσο, δηλαδή, η κρίση συνεχίζεται τόσο το ποσοστό όσων αιτούνται ένταξη στη Δράση μεγαλώνει.

1.3. Οργάνωση περιεχομένων

Το υπόλοιπο μέρος της παρούσας μελέτης περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια: α) Στο κεφάλαιο **2** παρουσιάζουμε το περιεχόμενο και τις κατευθυντήριες γραμμές της Δράσης. Αυτό σημαίνει ότι εξετάζουμε το πλαίσιο ένταξης, τους στόχους της Δράσης, το αντικείμενο και τις επιλέξιμες ενέργειες, τα ωφελούμενα άτομα, τις δομές παροχής φροντίδας και φιλοξενίας και τα ετήσια ανώτατα όρια δαπάνης β) στο κεφάλαιο **3** εστιάζουμε στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, παρουσιάζοντας τα βασικά δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά της στοιχεία γ) στο κεφάλαιο **4** αξιολογούμε την υλοποίηση της Δράσης στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, συγκρίνοντας την παρούσα κατάσταση με τα παρελθόντα έτη δ) στο κεφάλαιο **5** συγκρίνουμε την προσχολική αγωγή και φροντίδα στην Ελλάδα με άλλα ευρωπαϊκά κράτη μέλη, αναζητώντας καλές πρακτικές και τέλος ε) στο κεφάλαιο **6** καταλήγουμε

¹³ Αυτό μου πρόσφερε την πολυτέλεια να συλλέξω αρκετά και αξιόπιστα στοιχεία, καθώς και να γνωρίζω εκ των προτέρων που θα επικεντρωθώ για την διεξαγωγή της έρευνας.

στις συμπερασματικές παρατηρήσεις και καταθέτουμε δέσμη προτάσεων, έτσι ώστε η Δράση να γίνει αποτελεσματικότερη.

2. Περιεχόμενο, φιλοσοφία και βασικά χαρακτηριστικά της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”

Το συγκεκριμένο υποκεφάλαιο είναι περιγραφικό και, επί της ουσίας, παρουσιάζει το περιεχόμενο της Δράσης, την φιλοσοφία και τα βασικά χαρακτηριστικά της. Προκειμένου να προχωρήσουμε στην αξιολόγηση της Δράσης, πρέπει πρωτίστως να την παρουσιάσουμε, να δώσουμε ορισμούς για τις έννοιες που παρουσιάζονται, να αναφέρουμε από πού χρηματοδοτείται, σε ποιους απευθύνεται, ποιες είναι οι επιλέξιμες ενέργειες και ποιες δομές περιλαμβάνει. Συνεπώς, μία σύντομη περιγραφή κρίνεται αναγκαία.

Η πολιτική για την εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής είναι ένα σχετικά νέο διεπιστημονικό πεδίο, το οποίο εντάσσεται στις πολιτικές της ΕΕ για την ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας, την ανταγωνιστικότητα και την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής μέσω της αύξησης της απασχόλησης τόσο σε ποσοτικό όσο και σε ποιοτικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, συγκαταλέγεται στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου¹⁴ που αποτέλεσε στρατηγικό στόχο που έθεσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας (2000)¹⁵.

Οι στόχοι της Λισαβόνας εξειδικεύονται και υλοποιούνται, αφενός, μέσω της Ατζέντας για την Κοινωνική Πολιτική 2000 – 2005 καθώς και, σε δεύτερη φάση, μέσω της Κοινωνικής Ατζέντας¹⁶

Με τον όρο εναρμόνιση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής εννοούμε την εξισορρόπηση ανάμεσα στο ζευγάρι των επαγγελματικών και οικογενειακών τους υποχρεώσεων. Αυτό σημαίνει ότι τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες συμμετέχουν εξίσου και σε ισότιμη βάση στις επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις, με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν και οι δύο να ανταποκρίνονται στις επαγγελματικές τους δεσμεύσεις και να τους δίνεται η ευκαιρία να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και την καριέρα τους¹⁷.

Η εφαρμογή μέτρων που ευνοούν τη συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση προάγουν την ισότητα των ευκαιριών στην αγορά εργασίας και υπηρετούν με τον

¹⁴Scharpf, F.W. (2002). The European Social Model. Journal of Common Market Studies.

¹⁵Καλογεροπούλου, Α. (2005). Εναρμόνιση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής: Πολιτικές – Ρυθμίσεις – Καλές Πρακτικές. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Users/user/Downloads/896.pdf>

¹⁶Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2005). Μια κοινωνική Ευρώπη στην παγκόσμια οικονομία: Θέσεις εργασίας και ευκαιρίες για όλους. Λουξεμβούργο: Εκδόσεις Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

¹⁷Dex, S., Smith, C. and Winter, S (2001). Effects of family friendly policies on business performance, Research Paper. The Judge Institute of Management Studies. Cambridge University.

καλύτερο τρόπο την προσπάθεια για αύξηση της γυναικείας απασχόλησης, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Άλλωστε, η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης που αποτελεί στρατηγικό στόχο της Λισαβόνας¹⁸ είναι δύσκολο να επιτευχθεί χωρίς δράσεις που επικεντρώνονται στην εναρμόνιση της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή¹⁹.

Η Δράση “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” έτους 2016 – 2017 ανήκει στην κατηγορία προσχολικής αγωγής και φροντίδας και είναι συγχρηματοδοτούμενη, αφενός, από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και, αφετέρου, από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο²⁰ στο πλαίσιο του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) για την Προγραμματική Περίοδο 2014 – 2020. Εντάσσεται σε δύο διακριτά χρηματοδοτικά πλαίσια: α) στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠ ΑΝΑΔΕΔΒΜ) 2014 – 2020 του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης & Τουρισμού και εμπίπτει στο Θεματικό Στόχο 8 «Προώθηση της βιώσιμης απασχόλησης υψηλής ποιότητας και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων», Επενδυτική Προτεραιότητα διν«Ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένων της πρόσβασης στην απασχόληση, της εξέλιξης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, της συμφιλίωσης του επαγγελματικού και ιδιωτικού βίου και της προώθησης της ίσης αμοιβής για ίση εργασία» του Κανονισμού 1304/2013²¹ της Προγραμματικής Περιόδου 2014 – 2020 και β) στα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) 2014 – 2020 και εμπίπτει στο Θεματικό Στόχο 9 «Προώθηση της κοινωνικής ένταξης, καταπολέμηση της φτώχειας και των διακρίσεων», Επενδυτική Προτεραιότητα 9i«Ενεργός ένταξη, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών και της ενεργού συμμετοχής και της βελτίωσης της απασχολησιμότητας» και 9iii«Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση της ισότητας των ευκαιριών» του Κανονισμού 1304/2013 της Προγραμματικής Περιόδου 2014 - 2020²².

Απευθύνεται σε τρεις κατηγορίες ωφελούμενων²³ ατόμων: α) μητέρες βρεφών, νηπίων και παιδιών β) μητέρες νηπίων, παιδιών, εφήβων και ατόμων με αναπηρία και γ)

¹⁸ <http://www.europarl.europa.eu/highlights/el/1001.html>

¹⁹ Βλέπε Καλογεροπούλου, Α. (2005). Εναρμόνιση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής: Πολιτικές – Ρυθμίσεις – Καλές Πρακτικές. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, όπως και Κουκούλη – Σπηλιωτοπούλου, Σ. (2005). Η εναρμόνιση οικογένειας και εργασίας: μέσο για την επίτευξη ουσιαστικής ισότητας και κοινωνικός και οικονομικός στόχος. Ο Αγώνας της Γυναίκας. Τεύχος 78, σελ. 10-13. Vol. 40(4), p.p. 645-670.

²⁰ Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) είναι το βασικό χρηματοδοτικό μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη της απασχόλησης στα κράτη μέλη, καθώς και για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Οι δαπάνες του ΕΚΤ αντιστοιχούν σε περίπου 10% του συνολικού προϋπολογισμού της Ε.Ε.

²¹ Κανονισμός 1304/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Δεκεμβρίου 2013 «για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1081/2006 του Συμβουλίου».

²² Βλέπε Απόφαση αριθμ. 16/οικ.578/ΕΥΣΕΚΤ/66166 (ΦΕΚ 1850 Β’/24.6.2016).

²³ Ως ωφελούμενοι της Δράσης ορίζονται όσοι πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος και λαμβάνουν «αξία τοποθέτησης» (voucher) για ένταξη σε μία από τις κατηγορίες δομών που προβλέπονται.

άτομα (γυναίκες και άνδρες) στα οποία έχει παραχωρηθεί με δικαστική απόφαση η επιμέλεια των παιδιών. Για την επιλογή των ωφελούμενων πρέπει να συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: α) να είναι εργαζόμενοι/-ες (μισθωτοί/-ες ή αυτοαπασχολούμενοι/-ες) και β) να είναι άνεργοι/-ες που διαθέτουν δελτίο ανεργίας σε ισχύ και αντίγραφο βεβαίωσης εξατομικευμένης προσέγγισης από τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ. Αξίζει να σημειώσουμε ότι από τις παραπάνω κατηγορίες εξαιρούνται οι τακτικοί υπάλληλοι του Δημόσιου Τομέα, των Νομικών Προσώπων Δημόσιου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), καθώς και υπάλληλοι μόνιμοι και αορίστου χρόνου των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), είτε πρόκειται για τον πρώτο είτε για τον δεύτερο βαθμό αυτοδιοίκησης.

Αντικείμενο της Δράσης αποτελεί η παροχή στους ωφελούμενους θέσης φροντίδας και φιλοξενίας βρεφών, νηπίων, παιδιών και ατόμων με αναπηρία σε αντίστοιχες δομές. Οι ωφελούμενοι επιλέγουν θέση σε δομή ανάλογα με την «αξία τοποθέτησης»²⁴ (voucher) που έχουν λάβει. Οι επιλέξιμες ενέργειες είναι οι κάτωθι:

- Παροχή θέσεων φροντίδας βρεφών από 2 μηνών έως 2,5 ετών και νηπίων και παιδιών από 2,5 ετών έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση, όπως αυτή προσδιορίζεται από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, σε Βρεφικούς, Βρεφονηπιακούς και Παιδικούς Σταθμούς αντίστοιχα.
- Παροχή θέσεων φροντίδας παιδιών βρεφικής και προσχολικής ηλικίας από 8 μηνών έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση και παιδιών με αναπηρία από 2,5 ετών έως 6,5 ετών, όπως ορίζεται από το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο, σε Βρεφονηπιακούς Σταθμούς Ολοκληρωμένης Φροντίδας.
- Παροχή θέσεων δημιουργικής απασχόλησης παιδιών από 5 έως 12 ετών σε Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ) και παιδιών με ελαφρά μορφής κινητικά ή αισθητηριακά προβλήματα.
- Παροχή θέσεων φροντίδας παιδιών με αναπηρία, εφήβων και ατόμων με νοητική υστέρηση ή/και κινητική αναπηρία σε Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (ΚΔΑΠ ΜΕΑ).
- Οι δομές παροχής υπηρεσιών φροντίδας και φιλοξενίας είναι 6 και χωρίζονται σε 4 γενικές κατηγορίες. Οι εν λόγω δομές μπορεί να ανήκουν σε Δήμους ή σε Νομικά Πρόσωπα Δημόσιου και Ιδιωτικού Δικαίου των Δήμων. Επίσης, μπορεί να είναι επιχειρήσεις του ιδιωτικού δικαίου ή εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ή/και άλλα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου που νομίμως έχουν τη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών φροντίδας. Συγκεκριμένα, στις δομές συμπεριλαμβάνονται: 1) Βρεφικοί Σταθμοί 2) Βρεφονηπιακοί Σταθμοί 3) Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Ολοκληρωμένης Φροντίδας 4) Παιδικοί Σταθμοί 5) Κέντρα Δημιουργικής

²⁴ «Αξία τοποθέτησης» ορίζεται το αντίτιμο που καταβάλλεται, για λογαριασμό των ωφελούμενων και κατόπιν σχετικής εξουσιοδότησής τους, στις δομές για παροχή υπηρεσιών φροντίδας και φιλοξενίας τέκνων. Το voucher διατηρείται σε ισχύ καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους υπό τις προϋποθέσεις εγγραφής σε δομή και πιστοποίησης του φυσικού και οικονομικού αντικείμενου της πράξης για το δηλωθέν διάστημα φοίτησης του μαθητή.

Απασχόλησης Παιδιών και 6) Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία. Οι συγκεκριμένες δομές διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: 1) Κατηγορία Δομής Α: Βρεφικοί, Βρεφονηπιακοί και Παιδικοί Σταθμοί²⁵ 2) Κατηγορία Δομής Β: Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Ολοκληρωμένης Φροντίδας²⁶ 3) Κατηγορία Δομής Γ: Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών²⁷ και 4) Κατηγορία Δομής Δ: Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρίες²⁸.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα ετήσια ανώτατα όρια δαπάνης –που θα καταβάλλονται από την Ε.Ε.Τ.Α.Α- ανά κατηγορία Δομής και ανά κατηγορία θέσης (σύνολο 9).

Ετήσια Ανώτατα Όρια Δαπάνης ανά κατηγορία θέσης

	Κατηγορία Θέσης	A1.1	A1.2	A1.3	A2	B1	B2	B3	Γ1	Δ1
Όρια Δαπάνης										
Με σίτιση		2945€	2945€	2945€	2375€	2945€	2375€	5000€	1330€	5000€
Χωρίς σίτιση		2375€	2375€	2375€	1805€	2375€	1805€			

Πηγή: ΦΕΚ 1850 Β'/24.6.2016

Όπως διαπιστώνουμε από τον παραπάνω πίνακα, τα ανώτατα όρια δαπάνης διαφέρουν αναλόγως εάν περιλαμβάνεται ή όχι σίτιση. Αναφορικά με τις κατηγορίες θέσης, το ετήσιο ανώτατο όριο δαπάνης είναι κοινό για τις κατηγορίες θέσεων (Α1.1, Α1.2, Α1.3, Β1) και διαμορφώνεται στα 2.945 € με σίτιση και 2375 € χωρίς σίτιση, ενώ για τις κατηγορίες Α2 και Β2 είναι 2375 € με σίτιση και 1805 € χωρίς σίτιση. Για τις κατηγορίες θέσεων Β3 και Δ1 το ανώτατο ετήσιο όριο δαπάνης διαμορφώνεται

²⁵Η κατηγορία Α1.1 είναι για βρέφη από 2 μηνών μέχρι 2,5 ετών η κατηγορία Α1.2 για βρέφη από 8 μηνών έως 2,5 ετών η κατηγορία Α1.3 για βρέφη από 18 μηνών έως 2,5 ετών και η κατηγορία Α2 για προνήπια από 2,5 ετών έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

²⁶Η κατηγορία Β1 είναι για βρέφη από 8 μηνών έως 2,5 ετών η κατηγορία Β2 για προνήπια από 2,5 ετών έως την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση και η κατηγορία θέσης Β3 για προνήπια με αναπηρία από 2,5 ετών έως 6,5 ετών.

²⁷Κατηγορία θέσης Γ1 για παιδιά από την ηλικία εγγραφής τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση έως 12 ετών και παιδιά με ελαφρά μορφής κινητικά ή αισθητηριακά προβλήματα.

²⁸Κατηγορία θέσης Δ1 για παιδιά με αναπηρία ή/και έφηβους ή/και άτομα με νοητική υστέρηση ή/και κινητική αναπηρία.

στα 5.000 €· αρκετά πιο αυξημένο από τις άλλες κατηγορίες, καθώς πρόκειται για παιδιά με αναπηρία ή/και νοητική υστέρηση των οποίων τα έξοδα μετακίνησης συμπεριλαμβάνονται στην «αξία τοποθέτησης». Τέλος, για την κατηγορία Γ1 το ετήσιο ανώτατο όριο δαπάνης διαμορφώνεται στα 1330 €.

Τα συγκεκριμένα ποσά καλύπτουν το συνολικό κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών –πλην της μετακίνησης²⁹ για τις δομές των περιπτώσεων Α1.1, Α1.2, Α1.3, Α2, Β.1 και Β.2- και ως εκ τούτου οι δομές δεν μπορούν να προβούν σε είσπραξη τροφείων ή της οποιασδήποτε μορφής διδάκτρων ή άλλου αντιτίμου από τους ωφελούμενους για την παροχή των υπηρεσιών που καλύπτει το voucher.

Η πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος δημοσιεύεται από την Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε., ενώ με βάση αυτή τα ενδιαφερόμενα άτομα καλούνται να υποβάλουν αίτηση συμμετοχής.

Η επιλογή των τελικών ωφελουμένων προκύπτει μέσω μοριοδότησης, η οποία στηρίζεται σε τρία κριτήρια επιλογής: α) το ετήσιο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα β) την κατάσταση απασχόλησης, την εργασιακή σχέση και το είδος απασχόλησης και γ) την οικογενειακή κατάσταση.

Αναφορικά με το πρώτο κριτήριο επιλογής, τα μόρια από το ετήσιο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα υπολογίζονται βάσει του τύπου: $ΜΟΡΙΑ\ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ = 90 - [(E - Π) / 300]$. Όπου Ε είναι το ετήσιο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα και Π είναι 500€ για κάθε παιδί, ποσό το οποίο προσαυξάνεται κατά 500€ για κάθε παιδί που εντάσσεται στα ηλικιακά όρια που προβλέπει η απόφαση (έως 12 ετών).

Σχετικά με τη μοριοδότηση³⁰ που προκύπτει από τα άλλα δύο κριτήρια, ο υπολογισμός γίνεται βάσει της ανάλυσης μορίων³¹. Για την κατάσταση απασχόλησης, εργασιακή σχέση και είδος απασχόλησης το ανώτερο όριο ορίζεται στα 90 μόρια – πρόκειται για την κατηγορία εγγεγραμμένων ανέργων ή εργαζόμενων μερικής απασχόλησης ή/και με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου- και το κατώτερο στα 85 (μισθωτοί πλήρους απασχόλησης ή/και αυτοαπασχολούμενοι), ενώ για το κριτήριο της οικογενειακής κατάστασης το ανώτατο όριο μοριοδότησης είναι τα 50 μόρια (ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας πάνω από 35% ή γονείς με τέκνα ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας πάνω από το 35%), το μεσαίο 40 (χήρες, μονογονεϊκές οικογένειες, διαζευγμένοι και πολύτεκνοι) και το κατώτερο 30 (μητέρες που έχουν σύζυγο ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας 67% ή μητέρες με άνεργο σύζυγο).

²⁹Η μετακίνηση των ΑμεΑ, που απασχολούνται στα ΚΔΑΠ ΑμεΑ, καθώς και των προνηπίων με αναπηρία της κατηγορίας Β3 συμπεριλαμβάνεται στην «αξία τοποθέτησης».

³⁰ Η μοριοδότηση βάσει της οποίας προκύπτουν οι τελικοί ωφελούμενοι πραγματοποιείται από την ΕΕΤΑΑ.

³¹Τα συγκεκριμένα στοιχεία παρατίθενται και στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας Ανάλυσης Μοριοδότησης

ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΟΡΙΩΝ	
1.Ετήσιο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα		
2.Κατάσταση απασχόλησης, εργασιακή σχέση και είδος απασχόλησης	<ul style="list-style-type: none"> -εργαζόμενοι με σύμβαση εργασίας μερικής απασχόλησης -εργαζόμενοι με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου -εργαζόμενοι με εργόσημο -άνεργοι εγγεγραμμένοι στο μητρώο ανεργίας του ΟΑΕΔ και με Δελτίο Ανεργίας σε ισχύ 	90
	<ul style="list-style-type: none"> -μισθωτοί πλήρους απασχόλησης αορίστου χρόνου -αυτοαπασχολούμενοι 	85
3.Οικογενειακή κατάσταση	<ul style="list-style-type: none"> -Δυνητικά ωφελούμενοι που ανήκουν στην ομάδα ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας άνω των 35% -Δυνητικά ωφελούμενοι με τέκνα που ανήκουν στην ομάδα ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας 35% και άνω 	50
	<ul style="list-style-type: none"> -Χήρες -Μονογονεϊκές οικογένειες -Διαζευγμένοι ή σε διάσταση -τρίτεκνοι/πολύτεκνοι 	40
	<ul style="list-style-type: none"> -Μητέρες που έχουν σύζυγο που ανήκει στην ομάδα ΑμεΑ με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω -Μητέρες που έχουν άνεργο σύζυγο 	30

Πηγή: ΦΕΚ 1850 Β'/24.6.2016.

Τα στοιχεία που παρουσιάσαμε προέρχονται από την Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) του Υπουργού Εσωτερικών & Διοικητικής Ανασυγκρότησης κ. Παναγιώτη Κουρουμπλή, της Αναπληρώτριας Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κας Θεανώς Φωτίου και του Υφυπουργού Οικονομίας, Ανάπτυξης & Τουρισμού κ. Αλέξη Χαρίτη (Απόφαση αριθμ. 16/οικ.578/ΕΥΣΕΚΤ/66166 - ΦΕΚ 1850 Β'/24.6.2016). Η φιλοσοφία της Δράσης –η οποία μετά τον ανασχεδιασμό της επιδιώκει να δώσει μεγαλύτερο βάρος στα κοινωνικά κριτήρια και στην απλοποίηση των διαδικασιών υλοποίησης της– εδράζεται στην ενίσχυση του κοινωνικού χαρακτήρα των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας, καθώς την τρέχουσα χρονιά voucherέλαβαν όλα τα παιδιά οικογενειών που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας και όλα τα άτομα με αναπηρία. Σύμφωνα με τους αρμόδιους υπουργούς που υπέγραψαν την ΚΥΑ, ο ανασχεδιασμός³² της Δράσης έγινε με σκοπό να επιτευχθούν πέντε βασικοί στόχοι:

- Όλα τα νοικοκυριά με εισόδημα μικρότερο από το κατώφλι της φτώχειας θα λάβουν «αξία τοποθέτησης».
- Όλα τα νοικοκυριά με άτομα με αναπηρία θα πρέπει να λάβουν «αξία τοποθέτησης».
- Αύξηση των δυνατοτήτων επιλογής των γονέων ως προς τους παιδικούς σταθμούς³³.
- Διατηρείται ο ίδιος αριθμός ενισχυόμενων οικογενειών/παιδιών, χωρίς παράλληλα να αλλάζουν τα ηλικιακά όρια με βάση τα οποία οι ωφελούμενοι/παιδιά εντάσσονται στο πρόγραμμα.
- Θα απλοποιηθούν ριζικά οι διαδικασίες υλοποίησης/πληρωμής και θα διασφαλιστεί η μηνιαία καταβολή των δόσεων.

Σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργείου Εσωτερικών³⁴, οι ωφελούμενοι του προγράμματος αυξήθηκαν φέτος κατά 3.530 και ο τελικός αριθμός ωφελούμενων διαμορφώθηκε σε 84.800 άτομα σε σχέση με 81.270 άτομα την προηγούμενη χρονιά, ενώ παράλληλα αυξήθηκε και ο προϋπολογισμός της δράσης κατά 9,40% και διαμορφώθηκε σε 193.025.000 €.

Έντονη κριτική ασκήθηκε από τον Πανελλήνιο Σύλλογο Εργαζομένων Κέντρων Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΠΑΣΕΚΔΑΠ), καθώς το νέο σύστημα δεν προέκυψε ούτε από δημιουργικό διάλογο, ούτε διαμορφώθηκε στις συναντήσεις με τους εμπλεκόμενους φορείς. Επί της ουσίας, ετοιμάστηκε από την Ειδική Γραμματεία

³²<https://www.espa.gr/el/pages/newsFS.aspx?item=827>

³³Βέβαια εδώ εγκυμονεί ο κίνδυνος οι ωφελούμενοι που απορρίπτονται από κάποιον παιδικό σταθμό της επιλογής τους, να μείνουν εν τέλει εκτός –παρότι θα έχουν voucher– καθώς θα είναι αργά να βρουν εναλλακτική επιλογή.

³⁴www.localit.gr/archives/115452

Διαχείρισης Τομεακών Ε.Π. του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης & Τουρισμού και απλώς παρουσιάστηκε στους φορείς³⁵.

3. Το προφίλ της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

Η κεντρική Μακεδονία αποτελεί μέρος της βορειότερης και μεγαλύτερης γεωγραφικής ενότητας της Ελλάδος, της Μακεδονίας. Η περιφέρεια καταλαμβάνει έκταση 18.811 τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 1.882.108 κατοίκους, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή (2011). Είναι η μεγαλύτερη σε έκταση και δεύτερη σε πληθυσμό περιφέρεια της Ελλάδας.

Η περιφέρεια διαιρείται σε επτά (7) περιφερειακές ενότητες³⁶ (ΠΕ) και τριάντα οκτώ (38) δήμους³⁷. Σχεδόν το 50% του πληθυσμού της κατοικεί στην πρωτεύουσα της περιφέρειας, στη Θεσσαλονίκη. Το 51,51% (969.415) του πληθυσμού είναι γυναίκες, ενώ το 48,49% (912.693) άντρες. Οι πολυπληθέστερες ομάδες ηλικιών στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας είναι 30 – 39 ετών, 40 – 49 ετών και άνω των 70 ετών, ενώ η μέση ηλικία διαμορφώθηκε το 2011 στα 41,7 έτη, έναντι 41,9 στο σύνολο της χώρας.

Αναφορικά με τον οικονομικά ενεργό ή μη οικονομικά ενεργό πληθυσμό³⁸, το 32,05% δήλωσαν απασχολούμενοι (34,47% ο μέσος όρος στη χώρα), το 22,54% συνταξιούχοι (22,26% στη χώρα), το 17,14% μαθητές/σπουδαστές (16,06% στη χώρα) και το 8,96% ότι αναζητούσε εργασία (7,95% στη χώρα).

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ³⁹, το Β' τρίμηνο του 2014, η ανεργία στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (ΠΚΜ) διαμορφώθηκε στο 29,4% έναντι 26,6% στη χώρα, καταγράφοντας μικρή πτώση της τάξης της μίας μονάδας από 30,3% που ήταν την αντίστοιχη περίοδο του 2013. Σύμφωνα με πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία του ΟΑΕΔ (Σεπτέμβριος 2014), ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων στην Κεντρική Μακεδονία⁴⁰ ανέρχεται σε 152.437 άτομα. Το ποσοστό των επιδοτούμενων ανέργων ανέρχεται σε 11,38%, ενώ των μακροχρόνια ανέργων σε 58,06%.

Ειδικότερα, ανά ομάδα ενδιαφέροντος παρατηρούνται τα εξής:

³⁵ <http://www.neatv.gr/el/351366/tafoplaka-ii-paidikois-ioneis-to-neo-proiramma-enarmonisi-oikoieneiakis-and-amp-epaielmatikis-zois.php>

³⁶ Θεσσαλονίκης · Ημαθίας · Κιλκίς · Πέλλας · Πιερίας · Σερρών και Χαλκιδικής.

³⁷ Αλεξάνδρειας · Αλμωπίας · Αμπελοκήπων-Μενεμένης · Αμφίπολης · Αριστοτέλη · Βέροιας · Βισαλτίας · Βόλβης · Δέλτα · Δίου Ολύμπου · Έδεσσας · Εμμ. Παππά · Ηράκλειας · Θερμαϊκού · Θέρμης · Θεσσαλονίκης · Καλαμαριάς · Κασσάνδρας · Κατερίνης · Κιλκίς · Κορδελιού – Ευόσμου · Λαγκαδά · Νάουσας · Νεάπολης – Συκεών · Νέας Ζίχνης · Ν. Προποντίδας · Παιονίας · Παύλου Μελά · Πέλλας · Πολυγύρου · Πυλαίας – Χορτιάτη · Σερρών · Σιθωνίας · Σιντικής · Σκύδρας · Χαλκηδόνος · Ωραιοκάστρου.

³⁸ Τα στοιχεία προέρχονται από την Στρατηγική προώθησης της κοινωνικής ένταξης, καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε μορφή διακρίσεων στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (Απρίλιος 2015). Διαθέσιμο στο: http://www.pepkm.gr/attachments/stratigikes/PESKE-Kentrikis_makedonias.pdf

³⁹ Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Β' Τρίμηνο 2014.

⁴⁰ http://www.pepkm.gr/attachments/stratigikes/PESKE-Kentrikis_makedonias.pdf

- Ο αριθμός των ανέργων γυναικών στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 94.096 ή 61,73% του συνόλου στην ΠΚΜ. Το ποσοστό των επιδοτούμενων ανέργων γυναικών στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 9,95%, ενώ των μακροχρόνια ανέργων γυναικών σε 61,29%.
- Ο αριθμός των ανέργων ηλικίας 15 έως 24 ετών στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 17.135 ή 11,24% του συνόλου στην ΠΚΜ. Το ποσοστό των επιδοτούμενων ανέργων ηλικίας 15 έως 24 ετών στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 4,39%, ενώ των μακροχρόνια ανέργων ηλικίας 15 έως 24 ετών σε 32,02%.
- Ο αριθμός των ανέργων ηλικίας 55 έως 64 ετών στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 19.370 ή 12,71% του συνόλου στην ΠΚΜ. Το ποσοστό των επιδοτούμενων ανέργων ηλικίας 55 έως 64 ετών στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 7,34%, ενώ των μακροχρόνια ανέργων ηλικίας 55 έως 64 ετών σε 73,44%.
- Ο αριθμός των ανέργων με χαμηλά προσόντα (μέχρι γυμνάσιο) στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 51.722 ή 33,93% του συνόλου στην ΠΚΜ. Το ποσοστό των επιδοτούμενων ανέργων με χαμηλά προσόντα στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 10,19%, ενώ των μακροχρόνια ανέργων με χαμηλά προσόντα σε 63,47%.
- Ο αριθμός των αλλοδαπών ανέργων στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 8.171 ή 5,36% του συνόλου στην ΠΚΜ. Το ποσοστό των επιδοτούμενων αλλοδαπών ανέργων στην ΠΚΜ ανέρχεται σε 15,6%, ενώ των μακροχρόνια αλλοδαπών ανέργων σε 47,79%.

Από τα παραπάνω καθίσταται εμφανές ότι οι γυναίκες αποτελούν την πιο ευάλωτη ομάδα, καταγράφοντας το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας, ενώ ιδιαίτερα υψηλό είναι και το ποσοστό της ομάδας με χαμηλά προσόντα.

Σύμφωνα με την Περιφερειακή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης⁴¹ (ΠΕΣΚΕ), το 36% του πληθυσμού της Βόρειας Ελλάδας βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας⁴² ή κοινωνικού αποκλεισμού. Τα τελευταία χρόνια το συγκεκριμένο ποσοστό αυξήθηκε κατά 4 μονάδες από 32% που ήταν το 2009.

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι ορατές σε όλες της Περιφερειακές Ενότητες της ΠΚΜ, καθώς, από τη μία μεριά, παρατηρείται σημαντική αύξηση του αριθμού των περιοχών που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας μεταξύ των ετών 2009 και 2012 και από την άλλη έχει συρρικνωθεί αισθητά το μέσο εισόδημα κατά την ίδια περίοδο⁴³. Η πιο φτωχή περιοχή, για το 2012, βρίσκεται στην ΠΕ Ημαθίας και συγκεκριμένα είναι η Ειρηνούπολη. Εν αντιθέσει, οι πλουσιότερες περιοχές βρίσκονται στην ΠΕ Θεσσαλονίκης (Δήμος Θεσσαλονίκης και Δήμος Πυλαίας Χορτιάτη).

⁴¹http://www.pepkm.gr/attachments/stratigikes/PESKE-Kentrikis_makedonias.pdf

⁴²Το όριο της φτώχειας, όπως διαμορφώθηκε από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το 2013, ορίστηκε στο ποσό των 5.023 € ανά άτομο και σε 10.547 € για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά.

⁴³Για παράδειγμα, το 2009 οι ΠΕ Πιερίας και Χαλκιδικής δεν είχαν καμία περιοχή κάτω από το όριο της φτώχειας, ενώ το 2012 περιλαμβάνουν (ΠΕΣΚΕ 2015: 4).

Η «Στρατηγική προώθησης της κοινωνικής ένταξης, καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε μορφής διακρίσεων» (ΠΕΣΚΕ), η οποία εγκρίθηκε από το Περιφερειακό Συμβούλιο στις 8 Απριλίου του 2015, αποτελεί το βασικό στρατηγικό κείμενο της Περιφέρειας για τον τομέα της κοινωνικής ένταξης και προτείνει μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση των οξυμένων κοινωνικών αναγκών⁴⁴.

Βασική φιλοσοφία της ΠΕΣΚΕ Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας είναι η ορθολογική ανάπτυξη ενός πλέγματος δράσεων και παρεμβάσεων που θα στοχεύουν, αφενός, να εντοπίσουν και να ενισχύσουν τους πραγματικά φτωχότερους και, αφετέρου, στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Πιο συγκεκριμένα, η Στρατηγική της ΠΚΜ επιδιώκει την αντιμετώπιση των περιφερειακών αναγκών, όπως διαγνώσθηκαν κατά την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, και την αλληλεπίδραση με την Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης. Οι στόχοι που τέθηκαν, σύμφωνα με την ΠΕΣΚΕ ΠΚΜ (2016: 146) είναι οι παρακάτω:

- Βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης μέσω ενεργών πολιτικών ένταξης
- Ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων
- Καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού
- Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες.

Το βασικό χρηματοδοτικό εργαλείο για την υλοποίηση της ΠΕΣΚΕ είναι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας 2014-2020. Επίσης, υπάρχουν και άλλα δυνητικά χρηματοδοτικά μέσα όπως το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF), το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (FEAD), το Ταμείο Εσωτερικής Ασφάλειας, το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία (EaSI) και η αξιοποίηση εθνικών πόρων (τακτικός προϋπολογισμός και εθνικό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων).

Όσον αφορά τη Δράση “Έναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”, η Στρατηγική (ΠΕΣΚΕ 2016: 152) προβλέπει ότι θα διατεθούν 490 εκατομμύρια ευρώ, κατά την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020, εκ των οποίων τα 240 εκατομμύρια ευρώ από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Τα ΠΕΠ θα εστιάσουν σε γυναίκες κάτω του ορίου της φτώχειας, ενώ το Ε.Π. Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση θα εστιάσει στην ενίσχυση γυναικών με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα άνω του ορίου της φτώχειας (είτε πρόκειται για εργαζόμενες με επισφαλή θέση εργασίας είτε για άνεργες). Στις ενδεικτικές δράσεις αναφέρονται: Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης για παιδιά και

⁴⁴ Αξίζει να σημειώσουμε ότι, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014 – 2020, η ολοκλήρωση της ΠΕΣΚΕ αποτελεί αρεσιμότητα (conditionality) για τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα προκειμένου να λάβουν χρηματοδότηση από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) για παρεμβάσεις προώθησης της κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης.

εφήβους με νοητική υστέρηση ή/και αναπηρίες, Βρεφονηπιακοί Σταθμοί Ολοκληρωμένης Φροντίδας, Κέντρα Δημέρευσης ατόμων με αναπηρία, Στέγες υποστηριζόμενης διαβίωσης ΑμεΑ.

4. Συγκριτική ανάλυση της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Στο παρόν υποκεφάλαιο παρουσιάζουμε και αναλύουμε τα δεδομένα της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”, βασιζόμενοι αφενός στα στατιστικά στοιχεία των ωφελουμένων του προγράμματος και αφετέρου στα στατιστικά στοιχεία των αιτούντων για ένταξη σε κάποια δομή. Η συγκριτική ανάλυση εστιάζει στην τελευταία πενταετία, με σημείο εκκίνησης την σχολική χρονιά 2012 – 2013. Παρουσιάζουμε, επίσης, συγκριτικούς δείκτες για την πορεία της ελληνικής οικονομίας (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και Ανεργία), έτσι ώστε να ελέγξουμε τη συσχέτιση ανάμεσα στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και στη ζήτηση και προσφορά για παροχή προσχολικής αγωγής και φιλοξενίας.

Η έναρξη υποβολής αιτήσεων στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα, για το τρέχον έτος, ξεκίνησε στις 11 Ιουλίου 2016, με καταληκτική ημερομηνία την 29^η Ιουλίου 2016. Όπως είδαμε σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, κατόπιν της ρυθμιστικής παρέμβασης των συναρμόδιων υπουργείων (Απόφαση αριθμ. 16/οικ.578/ΕΥΣΕΚΤ/66166 - ΦΕΚ 1850 Β’/24.6.2016), το φετινό πρόγραμμα διαφοροποιείται αισθητά σε σύγκριση με το προηγούμενο καθεστώς. Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ε.Ε.Τ.Α.Α.⁴⁵, λόγω προβλημάτων που οφείλονται στη δομή του προηγούμενου καθεστώτος περίπου 14.000 παιδιά από νοικοκυριά με εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας δεν έλαβαν την χρηματοδότηση και, εντέλει, αποκλείστηκαν από το πρόγραμμα. Η ρυθμιστική παρέμβαση λοιπόν, που ήλθε να θεραπεύσει αυτήν κυρίως την στρέβλωση, προβλέπει τα εξής για το σχολικό έτος 2016 – 2017:

- Όλα τα νοικοκυριά με εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας⁴⁶ θα λάβουν voucher.
- Όλα τα νοικοκυριά με άτομα με αναπηρία θα λάβουν voucher.
- Αυξάνονται οι δυνατότητες επιλογής των γονέων ως προς τους παιδικούς σταθμούς.
- Απλοποιούνται οι διαδικασίες υλοποίησης και πληρωμής και διασφαλίζεται η μηνιαία καταβολή των δόσεων.

Η ΚΥΑ, σύμφωνα πάντα με την Ε.Ε.Τ.Α.Α.⁴⁷, εισάγει στο σύστημα αρκετά νέα στοιχεία:

- Οι γονείς μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα τη δομή της αρεσκείας τους.

⁴⁵ Για περισσότερα βλέπε http://web3.eetaa.gr/anakoineseis/11072016_eetaa_paidikoi_deltio_typou.pdf

⁴⁶ Το όριο της φτώχειας για το 2015 ορίστηκε στα 4.512€ σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ.

⁴⁷ http://web3.eetaa.gr/anakoineseis/11072016_eetaa_paidikoi_deltio_typou.pdf

- Η «αξία τοποθέτησης» δε συνδέεται με συγκεκριμένη θέση σε κάποια δομή, αλλά ακολουθεί τον δικαιούχο. Δηλαδή, δίνεται το δικαίωμα στον γονέα να αλλάξει δομή χωρίς να του αφαιρείται το voucher.
- Εντατικοποίηση των ελέγχων από την ΕΕΤΑΑ σε πανελλαδική κλίμακα προκειμένου να διασφαλιστεί η νομιμότητα και η ορθή εφαρμογή του προγράμματος.
- Καταργείται ο περιορισμός σύμφωνα με τον οποίο οι δομές μπορούν να δεχτούν ωφελούμενους μόνο για το 70% της δυναμικότητάς τους.
- Απλοποιείται η διαδικασία εγγραφής και μειώνεται το κόστος συμμετοχής μέσω της κατάργησης των εγγυητικών επιστολών.

Εν αντιθέσει με την προηγούμενη χρονιά, γιαφέτος προβλέπεται αύξηση των πόρων που θα διατεθούν⁴⁸. Σε κάθε περίπτωση, η δαπάνη για την υλοποίηση του προγράμματος δε θα είναι μικρότερη από 175 εκατομμύρια ευρώ⁴⁹, εκ των οποίων τα 95 εκατομμύρια ευρώ προέρχονται από το νέο ΕΣΠΑ. Αναφορικά με το ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας, η συνεισφορά της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας ανήλθε για την σχολική χρονιά 2015 – 2016 σε 11.884.380€ και για τα ΑμεΑ σε 968.876€⁵⁰, ενώ για το έτος 2016 – 2017 σε 7.922.920€⁵¹ και για τα ΑμεΑ 643.717€⁵².

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τα στοιχεία που παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα 1 (σελίδα 18), παρατηρείται σημαντική αύξηση των αιτήσεων των ενδιαφερομένων από έτος σε έτος. Ιδίως την φετινή χρονιά σε σχέση με το 2015, η αύξηση των αιτήσεων των ενδιαφερομένων είναι της τάξης του 8,09%, ήτοι από 98.058 αιτήσεις το 2015 στις 105.995 αιτήσεις το 2016. Αναφορικά με τον αριθμό των αιτήσεων τέκνων, από 96.130 αιτήσεις το 2012, το 2013 έγιναν 98.253 αιτήσεις, 112.282 το 2014, 121.683 το 2015 και το 2016 ο αριθμός εκτινάχθηκε στις 132.859, καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 9,18%.

Αναφορικά με τις κυμαινόμενες τάσεις στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (πίνακας 2), ο αριθμός των αιτήσεων των ενδιαφερομένων ήταν μειωμένος κατά -6,9% το 2013 σε σχέση με το 2012, ήτοι από 23.637 αιτήσεις το 2012 είχαμε 21.996 το 2013, ενώ ο αριθμός των αιτήσεων τέκνων από 30.125 το 2012 μειώθηκε στις 28.202 αιτήσεις το 2013 (-6,4%). Έκτοτε ο αριθμός των αιτήσεων (ενδιαφερομένων και τέκνων) αυξάνεται σταδιακά. Συγκεκριμένα, το 2014 ο αριθμός των αιτήσεων ενδιαφερομένων ήταν 24.099 και τέκνων 31.061· το 2015 οι αιτήσεις ενδιαφερομένων ήταν 25.402 και τέκνων 33.247 και το 2016 26.732 ενδιαφερόμενοι υπέβαλαν αίτηση (αύξηση 5,2% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά), με τον

⁴⁸http://web3.eetaa.gr/anakoinoseis/11072016_eetaa_paidikoi_deltio_typou.pdf

⁴⁹Για την σχολική χρονιά 2015 – 2016, η δαπάνη ανήλθε στα 175 εκατομμύρια ευρώ.

⁵⁰http://www.pepkm.gr/attachments/entries/ADA_AE_5000004_00.pdf

⁵¹Βλέπε Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΚΜ: http://www.pepkm.gr/attachments/entries/ADA_AE_5001784_1-0.pdf

⁵²Για περισσότερα, βλέπε Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΚΜ: http://www.pepkm.gr/attachments/entries/ADA_AE_5001785_1-0.pdf

αριθμό των αιτήσεων τέκνων να φτάνει στις 35.396 αιτήσεις, καταγράφοντας αύξηση 6,5% σε σχέση με το 2015. Τα συγκεκριμένα στοιχεία, για την περίπτωση που εξετάζουμε, απεικονίζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1: Συγκεντρωτικά στοιχεία αιτήσεων ενδιαφερομένων⁵³

	2012	2013	2014	2015	Μεταβολή 2015/2014 (%)	2016	Μεταβολή 2016/2015 (%)
ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ	78.348	79.967	91.921	98.058	6,68	105.995	8,09
ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΕΚΝΩΝ	96.130	98.253	112.282	121.683	8,37	132.859	9,18
ΑΡ. ΕΓΚΥΡΩΝ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΤΕΚΝΩΝ			97.629	106.885	9,48	121.569	13,74

Πηγή: Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.

Πίνακας 2: Στοιχεία αιτήσεων ενδιαφερομένων Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

	2012	2013	Μεταβολή (%)	2014	2015	2016	Μεταβολή (%)
ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ	23.637	21.996	-6,9	24.099	25.402	26.732	5,2
ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΕΚΝΩΝ	30.125	28.202	-6,4	31.061	33.247	35.396	6,5

Πηγή: Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.

Από τις παραπάνω αιτήσεις, το μεγαλύτερο μέρος αυτών⁵⁴ –όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο- κατατέθηκαν στην ΠΕ Θεσσαλονίκης (22.833 το 2016) και το

⁵³Για τα έτη 2012 και 2013 δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τις έγκυρες αιτήσεις τέκνων.

μικρότερο στην ΠΕ Κιλκίς (1.265 το 2016). Δηλαδή, περίπου το 64,5% των αιτήσεων τέκνων προέρχονται από την ΠΕ Θεσσαλονίκης⁵⁵, με το αντίστοιχο ποσοστό για την ΠΕ Κιλκίς να είναι 3,57%. Για τις υπόλοιπες Περιφερειακές Ενότητες έχουμε τα εξής στοιχεία για τη σχολική χρονιά 2016: στην ΠΕ Ημαθίας κατατέθηκαν 1.691 αιτήσεις τέκνων · στην ΠΕ Πέλλης 1980 · στην ΠΕ Πιερίας 1.496 · στην ΠΕ Σερρών 2.778 και στην ΠΕ Χαλκιδικής 1.683.

Με εξαίρεση τη σχολική χρονιά 2015 – 2016, όπου παρατηρείται μικρή πτώση του αριθμού των ωφελούμενων⁵⁶ σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά από 66.922 ωφελούμενους το 2014 σε 66.292 το 2015, σε όλες τις άλλες περιπτώσεις ο αριθμός των ωφελούμενων αυξάνεται από χρονιά σε χρονιά. Συγκεκριμένα, οι ωφελούμενοι το 2012 ήταν 47.881 (τοποθετήθηκαν 57.534 παιδιά), το 2013 ο αριθμός αυξήθηκε στους 56.545 (68.526 παιδιά), ενώ την τρέχουσα σχολική χρονιά ο αριθμός των ωφελούμενων διαμορφώνεται στις 66.397 καταγράφοντας μικρή ποσοστιαία αύξηση της τάξης του 0,2% σε σχέση με το 2015. Μεγαλύτερη αύξηση (4,3%), βέβαια, καταγράφεται στον αριθμό των τέκνων που τοποθετούνται σε κάποια δομή που καλύπτει το πρόγραμμα, καθώς από 81.270 παιδιά το 2015 το 2016 τοποθετούνται 84.800 παιδιά.

Πίνακας 3: Συγκεντρωτικά στοιχεία ωφελούμενων προγράμματος

	2012	2013	2014	2015	Μεταβολή 2014/2015 (%)	2016	Μεταβολή 2015/2016 (%)
Ωφελούμενοι	47.881	56.545	66.922	66.292	-0,9	66.397	0,2
Αρ. τέκνων που τοποθετούνται	57.534	68.526	80.326	81.270	1,2	84.800	4,3

Πηγή: Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.

⁵⁴Για περισσότερα, βλέπε

http://www.eetaa.gr/enarmonisi/paidikoi_stathmoi_2016/stats/StatAithseis_2016.pdf

⁵⁵ Η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού δεν εξηγεί απολύτως αυτό το μεγάλο ποσοστό αιτήσεων από την ΠΕ Θεσσαλονίκης. Μπορεί λοιπόν ο μισός πληθυσμός της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας να κατοικεί στην ΠΕ Θεσσαλονίκης, αλλά το ποσοστό των αιτήσεων (64,5%) είναι αρκετά μεγαλύτερο από αυτό που θα έπρεπε να ήταν (50%) αν δεν υπήρχαν και άλλες παρεμβαλλόμενες μεταβλητές. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η οικονομική κρίση έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στη Θεσσαλονίκη (βάσει ποσοστού ανεργίας και μείωσης εισοδήματος) σε σύγκριση με άλλες περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας.

⁵⁶Όσον αφορά, βέβαια, των αριθμό των τέκνων που τοποθετούνται σε κάποια δομή του προγράμματος, καταγράφεται αύξηση της τάξης του 1,2% το 2015 σε σύγκριση με το 2014, ήτοι τοποθετήθηκαν 81.270 παιδιά έναντι 80.326 την προηγούμενη σχολική χρονιά, αντίστοιχα.

Αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι τα εισοδηματικά κριτήρια έπαιξαν τον σημαντικότερο ρόλο στην επιλογή των ωφελούμενων. Σύμφωνα λοιπόν με τα στατιστικά στοιχεία της Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.⁵⁷, το 43,1% των ωφελούμενων έχουν ετήσιο δηλωθέν εισόδημα κάτω από 6.000€ και κινούνται στο κατώφλι της φτώχειας (λίγο πάνω ή κάτω από το όριο της φτώχειας). Το 35,6% των ωφελούμενων έχει ετήσιο δηλωθέν εισόδημα από 6.000€ έως και 12.000€. Το 20,3% έχει ετήσιο δηλωθέν εισόδημα από 12.000€ έως και 26.000€, ενώ μόλις το 1% των ωφελούμενων (642 άτομα σε πανελλαδική εμβέλεια) δήλωσε εισοδήματα μεγαλύτερα από 26.000€.

Αναφορικά με την υλοποίηση του προγράμματος στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα τόσο ο αριθμός των ωφελούμενων όσο και εκείνος των τέκνων που τοποθετούνται σε κάποια δομή αυξάνεται από έτος σε έτος. Το 2012 οι ωφελούμενοι ήταν 12.527, ενώ την επόμενη σχολική χρονιά (2013 – 2014) ο αριθμός των ωφελούμενων αυξήθηκε αισθητά στα 15.058 άτομα. Το 2014 αυξήθηκε κατά 2.000 περίπου άτομα που επωφελήθηκαν από την δράση στους 17.048 ωφελούμενους, ενώ τα επόμενα δύο έτη είχε μία μικρή αύξηση με 17.334 άτομα και 17.436 για τα έτη 2015 και 2016, αντίστοιχα. Παρόμοια αυξητική τάση ακολούθησε και ο αριθμός των τέκνων που τοποθετήθηκαν σε κάποια δομή. Από 15.710 παιδιά το 2012 σε 19.177 το 2013, 21.646 το 2014, 22.528 το 2015 και 23.522 παιδιά το τρέχον έτος, σημειώνοντας ποσοστιαία αύξηση της τάξης του 4,4% σε σύγκριση πάντα με την σχολική χρονιά 2015-2016.

Πίνακας 4: Στοιχεία ωφελούμενων προγράμματος Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας

	2012	2013	2014	2015	2016	Μεταβολή 2015/2016 (%)
Ωφελούμενοι	12.527	15.058	17.048	17.334	17.436	0,6
Αρ. τέκνων που τοποθετούνται	15.710	19.177	21.646	22.528	23.524	4,4

Πηγή: Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.

⁵⁷ http://www.eetaa.gr/enarmonisi/paidikoi_stathmoi_2016/stats/StatAithseis_2016.pdf

Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας βγήκε πρωταθλήτρια, κατά την φετινή χρονιά, σε αριθμό ωφελούμενων (17.436 ωφελούμενοι), με την Περιφέρεια Αττικής να ακολουθεί στη δεύτερη θέση με 16.741 ωφελούμενους και την Περιφέρεια Κρήτης να βρίσκεται στην τρίτη θέση με 5.404 άτομα που επωφελήθηκαν. Ο αριθμός των λιγότερων ωφελούμενων καταγράφεται στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, με μόλις 780 άτομα να επωφελούνται από την Δράση “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” 2016 – 2017.

Συγκρίνοντας των αριθμό των αιτήσεων με τον αριθμό των ωφελούμενων, για τη σχολική χρονιά 2016 – 2017, στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας προκύπτουν τα εξής στοιχεία: α) από τις 26.732 αιτήσεις ωφελούμενων που κατατέθηκαν εντάχθηκαν 17.436 άτομα, που σημαίνει ότι το ποσοστό ένταξης διαμορφώθηκε στο 65,22% λίγο πάνω από τον εθνικό μέσο όρο που βρίσκεται στο 62,64% και β) από τις 35.396 αιτήσεις τέκνων, τοποθετήθηκαν τελικά 23.524 παιδιά σε κάποια δομή του προγράμματος, με το ποσοστό επιτυχίας «αξίας τοποθέτησης» να είναι 66,45% έναντι 63,82% του εθνικού μέσου όρου.

Ενδιαφέρον έχουν και τα στοιχεία που παρουσιάζουν τον αριθμό των τέκνων που τοποθετούνται στις δομές ανά κατηγορία θέσης. Από τα 23.524 παιδιά που τοποθετήθηκαν σε κάποια δομή στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας για την σχολική χρονιά 2016 – 2017, τα 9.575 τοποθετήθηκαν σε ΚΔΑΠ, τα 9.345 σε παιδικούς σταθμούς, τα 3.474 σε βρεφονηπιακούς σταθμούς και τα 1.130 σε ΚΔΑΠ-ΜΕΑ/Ολοκληρωμένης Φροντίδας.

Αναφορικά με την πορεία της ελληνικής οικονομίας, παρατηρούνται τα εξής:

- 1) Όσον αφορά το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε αγοραίες τιμές, το χρονικό διάστημα 2010 – 2013 η Ελλάδα έχασε περίπου 40 δισ. ευρώ⁵⁸. Το ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο τέλος του 2013 στα 182,4 δισ. ευρώ, από 193,34 δισ. ευρώ το 2012, 208,53 δισ. ευρώ το 2011 και 222,15 δισ. ευρώ στο τέλος του 2010. Το 2014 διαμορφώθηκε στα 179 δισ. ευρώ, καταγράφοντας μικρή πτώση από την προηγούμενη χρονιά⁵⁹, ενώ και το 2015⁶⁰ συρρικνώθηκε περαιτέρω με την ύφεση να φτάνει στο 0,3%.
- 2) Η διαρκής ύφεση οδήγησε σε σημαντική πτώση στο κατά κεφαλή ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης. Συγκεκριμένα, από το 87% στην ΕΕ των 28 που ήταν το 2010 έφτασε στο 72% το 2014⁶¹.

⁵⁸ <http://www.skai.gr/news/finance/article/255929/apoleies-40-dis-upesti-to-aep-tis-elladas-metaxu-2010-kai-2013/>

⁵⁹ <http://www.capital.gr/story/2279347>

⁶⁰ <http://www.kathimerini.gr/851352/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/sto-03-telika-h-syrriknwsh-toy-aep-to-2015>

⁶¹ Ελληνική Στατιστική Αρχή (2015). *Ελλάς με αριθμούς*. Ιούλιος – Σεπτέμβριος του 2015. Διαθέσιμο στο: http://www.statistics.gr/documents/20181/300673/GreeceInFigures_2015Q3_GR.pdf/e0897735-44e7-4d40-aff5-79f14317f7e2

- 3) Όπως ήταν αναμενόμενο λόγω της ύφεσης, τα ποσοστά ανεργίας εκτινάχθηκαν την τετραετία 2010 – 2014⁶². Συγκεκριμένα, το 2010 η ανεργία σε πανελλαδικό επίπεδο ήταν 12,7% , με το αντίστοιχο ποσοστό για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας να βρίσκεται κατά μία μονάδα πάνω από τον εθνικό μέσο όρο (13,7%) · το 2011 το ποσοστό ανεργίας σε πανελλαδικό επίπεδο ανέβηκε στο 17,9% (17,7% στην ΠΚΜ) · το 2012 η ανεργία εκτοξεύτηκε στο 24,4% πανελλαδικά (26,2% στην ΠΚΜ) · το 2013 το ποσοστό ανεργίας στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας έπιασε το ταβάνι του 30,2% (27,5% σε εθνικό επίπεδο), ενώ από το 2014 άρχισε να μειώνεται λίγο και να σταθεροποιείται κοντά στο 26% (συγκεκριμένα 26,5% σε εθνικό επίπεδο και 28,7% στην ΠΚΜ).

Βάσει των παραπάνω στοιχείων, ανάγεται το συμπέρασμα ότι υπάρχει ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης (ύφεση και αύξηση της ανεργίας) και στη ζήτηση για ένταξη σε μία από τις δομές της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”. Όσο η ύφεση βαθαίνει –που συνεπάγεται αύξηση της ανεργίας ή/και διατήρησή της σε υψηλά επίπεδα και μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών- τόσο οι αιτήσεις πολιτών, που αναζητούν την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, για ένταξη στις δομές θα αυξάνεται. Και όσο θα αυξάνεται η ζήτηση για παροχές υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και φροντίδας τόσο η Διοίκηση (εθνική, περιφερειακή, τοπική) θα πρέπει να αυξάνει τις κοινωνικές δαπάνες για να εντάξει όσο το δυνατόν περισσότερους ωφελούμενους.

Αναφορικά με την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, η οικονομική κρίση φαίνεται να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στη συγκεκριμένη περιφέρεια σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, καθώς η ποσοστιαία αύξηση της ανεργίας –με εξαίρεση την οικονομική χρονιά 2011- είναι μεγαλύτερη από την μέση τιμή σε πανελλαδικό επίπεδο. Αυτή η διαφορά αντανακλάται και στον αριθμό των αιτούντων. Για παράδειγμα, για το έτος 2016, περίπου το ¼ (ποσοστό 25,22%) των αιτήσεων των ενδιαφερομένων προήλθαν από την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, με το ποσοστό εκείνων που εντάχθηκαν να φτάνει στο 65,22% (17.436 ωφελούμενοι).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες αναγκάζουν τόσο τα στελέχη της αυτοδιοίκησης όσο και τους αιρετούς να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, υιοθετώντας στρατηγικές για την παροχή υπηρεσιών και την εξισορρόπηση των προϋπολογισμών. Οι κοινωνικές προκλήσεις αξιώνουν τολμηρότερες ενέργειες. Σύμφωνα με την Λευκή Βίβλο του ICMA Governmental Affairs and Policy Committee⁶³, τρία είναι τα βήματα που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την ανταποδοτικότητα: α) αξιοποίηση εναλλακτικών εργαλείων β) μεταφορά και

⁶²Ελληνική Στατιστική Αρχή (2016). *Ελλάς με αριθμούς*. Απρίλιος – Ιούνιος του 2016. Διαθέσιμο στο: http://www.statistics.gr/documents/20181/1515741/GreeceInFigures_2016Q2_GR.pdf/b5554738-1829-4d4e-8b75-53b631b016fc

⁶³Stenberg, W.G. (2012). Αντιμετωπίζοντας την κρίση: πώς η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να επινοήσει εκ νέου τον ρόλο την στην μεγάλη ύφεση; (Μετάφραση Μαρία Ψαρρού). Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2012/01/blog-post_05.html

ενοποίηση λειτουργιών από τους οικονομικά ασθενείς δήμους και γ) αναθεώρηση των σχέσεων ανάμεσα στην τοπική αυτοδιοίκηση και κεντρική διοίκηση.

5. Η κατάσταση στην Ευρώπη και η ελληνική περίπτωση

Αντιλαμβανόμενα την προστιθέμενη αξία που έχει η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, στην κοινωνική συνοχή και στην αντιμετώπιση της υπογεννητικότητας, τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη προωθούν δράσεις και καλές πρακτικές προκειμένου να συμβάλουν στην εναρμόνιση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Οι καλές πρακτικές των ευρωπαϊκών κρατών διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες⁶⁴: α) θεσμικές πρωτοβουλίες β) επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και γ) πρωτοβουλίες των κοινωνικών εταίρων⁶⁵.

Στην πρώτη κατηγορία καλών πρακτικών έχουν θεσπιστεί, ανάμεσα σε άλλα, τα εξής:

- Επιδοτούμενη φροντίδα παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπως είναι η καταβολή χρηματικού επιδόματος σε γονείς που φροντίζουν οι ίδιοι τα παιδιά τους.
- Στη Μεγάλη Βρετανία, χώρα που φημίζεται για την ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις, οι γονείς που έχουν παιδιά κάτω των 6 ετών έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν να εργάζονται με κάποια μορφή ευέλικτης εργασίας.
- Στην Αυστρία, από την άλλη, έχει θεσμοθετηθεί καθολικό επίδομα τέκνου για τρία χρόνια, ανεξαρτήτως επαγγελματικής κατάστασης.
- Στην Ιταλία, έχει δημιουργηθεί ειδικό Ταμείο που χρηματοδοτεί δράσεις εναρμόνισης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις.
- Αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, δίνουν βάρος στην κατάρτιση και επιμόρφωση των ατόμων που ασχολούνται με την παροχή φροντίδας, ώστε να ενισχυθεί η ποιότητα των υπηρεσιών⁶⁶.

Στην κατηγορία επιχειρηματικών πρωτοβουλιών έχουν αναπτυχθεί οι εξής δράσεις⁶⁷:

- Εντοπισμός και εφαρμογή μοντέλων εργασίας που προωθούν την ισότητα των φύλων και τη συμφιλίωση εργασιακής και οικογενειακής ζωής, δίνοντας στις μητέρες το δικαίωμα να επιστρέψουν στην εργασία τους όταν το παιδί τους γίνει 2,5 ετών ή όσες εργάζονται με πλήρη απασχόληση να ζητήσουν προσωρινά να δουλέψουν με μερική απασχόληση μέχρι να μεγαλώσει το παιδί τους.

⁶⁴ Γκασούκα, Μ. (2008). Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής. Πρόταση Μέτρων και Πολιτικών. Equal, Λευκωσία.

⁶⁵ Μουρίκη, Α. (2006). Το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την ισότητα και τη συμφιλίωση. Κ.Π. Equal – Εθνικό Θεματικό Δίκτυο, Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Αθήνα.

⁶⁶ Καλογεροπούλου, Α. (2005). Εναρμόνιση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής: Πολιτικές – Ρυθμίσεις – Καλές Πρακτικές. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

⁶⁷ Γκασούκα, Μ. (2008). Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής. Πρόταση Μέτρων και Πολιτικών. Equal, Λευκωσία.

- Στη Σουηδία, χώρα με εξαιρετικά γενναιόδωρο κοινωνικό κράτος, οι εργαζόμενες μητέρες που κάνουν χρήση της γονικής άδειας λαμβάνουν το 90% των αποδοχών τους, ανεξαρτήτως του πόσο υψηλός είναι ο μισθός τους.

Η Τρίτη κατηγορία (πρωτοβουλίες κοινωνικών εταιρών) περιλαμβάνει τα κάτωθι:

- Σε χώρες όπως η Δανία, η Γερμανία, το Βέλγιο και η Σουηδία εφαρμόζονται εξατομικευμένοι λογαριασμοί ελεύθερου χρόνου.
- Στην Αυστρία, η συλλογική συμφωνία για τον κλάδο της τεχνολογίας που υπεγράφη το 2001 προβλέπει ευελιξία στον χρόνο εργασίας⁶⁸.
- Στην Μεγάλη Βρετανία, η κυβέρνηση πιέζεται από τα συνδικάτα, μέσω καμπάνιας άσκησης πίεσης, ώστε να θεσπίσει κίνητρα για τις επιχειρήσεις για να δημιουργήσουν πιο φιλικό εργασιακό περιβάλλον για τους εργαζόμενους⁶⁹.

Σύμφωνα με την Τρίτη Έρευνα για τις Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις⁷⁰, που διεξήχθη από το Eurofound, η εφαρμογή του προγράμματος “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” – είτε πρόκειται για το ποσοστό των ωφελούμενων είτε για την ποιότητα των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής- διαφέρει σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, το υψηλότερο ποσοστό καταγράφεται στην Δανία, όπου το 42% του πληθυσμού έχει πρόσβαση στις αντίστοιχες υπηρεσίες και ακολουθείται από Σουηδία, Λουξεμβούργο, Φιλανδία και Γαλλία, όπου σε όλες αυτές τις χώρες πάνω από το 25% έχει ανάλογη πρόσβαση. Αντιθέτως, το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στη Βουλγαρία, όπου μόνο το 5% του πληθυσμού έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, και ακολουθούν η Σλοβακία, η Μάλτα και η Ρουμανία με το ποσοστό τους να βρίσκεται κάτω από το 10% στην Σλοβακία.

Επίσης, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην εύκολη πρόσβαση⁷¹ σε υπηρεσίες προσχολικής φροντίδας και στην ικανοποίηση των ωφελούμενων από την παροχή των προσφερόμενων υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, όπου η πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής είναι εύκολη, η ποιότητα των υπηρεσιών της, σύμφωνα με την αξιολόγηση των ωφελούμενων, βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα. Καλή πρόσβαση και υψηλή ποιότητα καταγράφονται στη Φιλανδία, Σουηδία, Αυστρία, Λουξεμβούργο και Κύπρο⁷².

⁶⁸ Γενικά, η τάση στην Βόρεια Ευρώπη είναι προς την κατεύθυνση του “flexicurity”. Δηλαδή, του μοντέλου εργασιακών σχέσεων που επιδιώκει να συνδυάσει ευελιξία και ασφάλεια ως απάντηση στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

⁶⁹ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2001). Οδηγός Καλών Πρακτικών. Αθήνα.

⁷⁰ http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1545e11.pdf

⁷¹ Η μέτρηση της πρόσβασης σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, αξιολογείται από τους χρήστες με βάση τους εξής τέσσερις παράγοντες: φυσική πρόσβαση (απόσταση, ώρες λειτουργίας), την διαθεσιμότητα (ύπαρξη θέσεων, λίστες αναμονής), το κόστος και την ποιότητα.

⁷² Σαπουνάκης, Τ. (2016). Η προσχολική αγωγή και φροντίδα στην Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_3.html

Το κόστος θεωρείται ο πιο σημαντικός αποτρεπτικός παράγοντας για την πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής φροντίδας, καθώς το 59% των χρηστών (ευρωπαϊκός μέσος όρος) το ταξινομεί ως τον πρώτο παράγοντα που θα λάβει υπόψη του. Ειδικότερα, το 64% των χρηστών χαμηλού εισοδήματος θεωρεί το κόστος ως πολύ σημαντικό παράγοντα, έναντι του 55% των χρηστών υψηλού εισοδήματος. Το αντίστοιχο ποσοστό, ανεξαρτήτως εισοδήματος, στις μονογονεϊκές οικογένειες φθάνει το 67%. Επίσης, η διαθεσιμότητα θέσεων αξιολογείται ως σημαντικό πρόβλημα από το 58% των χρηστών. Σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη, οι χρήστες σε αστικές περιοχές σε ποσοστό 60% αναφέρουν προβλήματα στη διαθεσιμότητα θέσεων, ενώ στις αγροτικές περιοχές το αντίστοιχο ποσοστό πέφτει στο 55%. Η φυσική πρόσβαση αποτελεί πρόβλημα για το 41% των χρηστών και η ποιότητα των υπηρεσιών για το 27%.

Αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα μας, η έρευνα αποτυπώνει την παρακάτω εικόνα⁷³:

- Το 78% των ωφελούμενων αναφέρει ότι το κόστος υπηρεσιών αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει τις δυνατότητες πρόσβασής τους. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ⁷⁴.
- Ο δεύτερος πιο σημαντικός παράγοντας για την αξιολόγηση της πρόσβασης (73%) είναι η διαθεσιμότητα θέσεων. Πρόκειται για το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη, με τη Γαλλία να ακολουθεί με 72% και τη Σλοβενία με 70%.
- Το θέμα της ποιότητας των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής θεωρείται ως σημαντικό πρόβλημα από το 63% των ωφελούμενων. Το ποσοστό αυτό είναι το μεγαλύτερο στην Ευρώπη, με τη Ρουμανία να ακολουθεί με 47% και τις Πολωνία και Σλοβακία με 38%.
- Η φυσική πρόσβαση θεωρείται αποτρεπτικός παράγοντας για το 57% των ωφελούμενων υπηρεσιών προσχολικής αγωγής. Στη συγκεκριμένη κατάταξη πρώτη έρχεται η Βουλγαρία με 66%.

Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι η χώρα φαίνεται – όπως αναδεικνύεται από αρκετές έρευνες- να έχει μείνει πίσω αναφορικά με την υιοθέτηση καλών πρακτικών για την συμφιλίωση των επαγγελματιών με των οικογενειακών υποχρεώσεων⁷⁵. Αν μη τι άλλο, αυτή η υστέρηση αντανακλάται και στα ποσοστά της ανεργίας των γυναικών, τα οποία μετά και από την έλευση της κρίσης και της μεγάλης ύφεσης εντείνονται διαρκώς. Η χώρα έχει ανάγκη περισσότερο από ποτέ να στηρίζει ευέλικτες μορφές εργασίας και να διαμορφώσει το κατάλληλο πλαίσιο για την αντιμετώπιση των διακρίσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών.

⁷³ Σαπουνάκης, Τ. (2016). Η προσχολική αγωγή και φροντίδα στην Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_3.html

⁷⁴ Η έρευνα έχει καταγράψει το ίδιο ποσοστό (78%) στη Μεγάλη Βρετανία και τη Μάλτα.

⁷⁵ Καλογεροπούλου, Α. (2005). Εναρμόνιση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής: Πολιτικές – Ρυθμίσεις – Καλές Πρακτικές. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

6. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε και να αξιολογήσουμε την Δράση “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”, με επίκεντρο την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Η πολιτική εναρμόνισης (ή συμφιλίωσης) οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής είναι μία σχετικά νέα πολιτική, που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη μετά την Λισαβόνα, και έρχεται να απαντήσει σε σημαντικές προκλήσεις όπως είναι η υπογεννητικότητα, η πίεση που υφίστανται οι εργασιακές σχέσεις λόγω παγκοσμιοποίησης, η ουσιαστική ισότητα των φύλων και η κοινωνική συνοχή.

Η αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων περνάει μέσα από την αύξηση της γυναικείας απασχόλησης, καθώς και της ισότιμης πρόσβασης της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Η εργασία των γυναικών είναι απαραίτητη όχι μόνο για την ενίσχυση του βιοτικού επιπέδου της οικογένειας, αλλά και για την πρόοδο της οικονομίας και την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής συνοχής⁷⁶.

Οι περισσότερες έρευνες⁷⁷ στον τομέα υπερθεματίζουν για την ανάγκη θέσπισης κατάλληλου θεσμικού πλαισίου και λήψης θετικών μέτρων, που θα επιτρέψουν στους γονείς και ιδίως στις μητέρες να συνδυάσουν αρμονικά τις επαγγελματικές και οικογενειακές τους υποχρεώσεις. Σύμφωνα, άλλωστε, με τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας⁷⁸ (άρθρο 141 παράγραφος 4), θετικά μέτρα είναι αυτά «που προσφέρουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα, σχεδιασμένα να διευκολύνουν την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων από το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο ή να αποφύγουν ή/και να αντισταθμίσουν εργασιακά μειονεκτήματα, προκειμένου να εξασφαλίσουν στην πράξη την πλήρη ισότητα γυναικών και ανδρών στον εργασιακό χώρο».

Η απόδοση της Ελλάδας αναφορικά με τις πολιτικές ισότητας των φύλων, κοινωνικής ενσωμάτωσης και γυναικείας απασχόλησης ουδέποτε διεκδικούσε δάφνες. Πολλώ δε μάλλον μετά την έλευση της οικονομικής κρίσης, η οποία προκάλεσε μεγάλη ύφεση, ραγδαία αύξηση της ανεργίας και σημαντικό περιορισμό των κοινωνικών δαπανών⁷⁹. Ιδίως η κατάσταση της ανεργίας των γυναικών είναι απογοητευτική, καθώς όποιους δείκτες και αν εξετάσουμε αποτελούν μία από τις πιο ευάλωτες ομάδες.

⁷⁶ Για περισσότερα βλέπε Γκασούκα, Μ. (2008). Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής. Πρόταση Μέτρων και Πολιτικών. Equal, Λευκωσία.

⁷⁷ Den, D & L. Den (2001). Work-family arrangements in organizations. A cross-national study in the Netherlands, Italy, United Kingdom and Sweden. London: Rozenberg Publishers.

⁷⁸ Συνθήκη της Νίκαιας, που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί Ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις, (2001/C/80/01).

⁷⁹ Η ένταση των συνεπειών της κρίσης διαφέρει από χώρα σε χώρα και από περιφέρεια σε περιφέρεια, ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχουμε μερικές ενδιαφέρουσες ομαδοποιήσεις στον ευρωπαϊκό χώρο της αυτοδιοίκησης. Όπως, υπογραμμίζουν οι Γκέκα και Μήτσου (2011), «σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές Τοπικές Αυτοδιοικήσεις παρατηρήθηκε περιορισμός των επιχορηγήσεων και των συνολικών εσόδων των δήμων και των περιφερειών που είχε αποτέλεσμα, σε συνδυασμό με τον έλεγχο του τοπικού δημόσιου δανεισμού, τον περιορισμό των δαπανών τους». Για περισσότερα βλέπε σχετικό σύνδεσμο: http://www.citybranding.gr/2011/12/blog-post_22.html

Όπως είδαμε προηγουμένως, ο αριθμός των ανέργων γυναικών στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας ανέρχεται σε 94.096 άνεργες ή 61,73% του συνόλου στην περιφέρεια. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι προοπτικές ανάκαμψης της οικονομίας από την ύφεση και αντιμετώπισης του δυσοίωνου φαινομένου της υπογεννητικότητας είναι αρνητικές.

Στην εισαγωγή της διπλωματικής εργασίας, θέσαμε την εξής Υπόθεση Εργασίας:

Υπάρχει ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στη διάρκεια και την εμφάνιση της κρίσης και στον αριθμό των ωφελούμενων της Δράσης “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής”. Όσο, δηλαδή, η κρίση συνεχίζεται τόσο το ποσοστό όσων αιτούνται ένταξη στη Δράση μεγαλώνει.

Η συγκριτική ανάλυση των στοιχείων που εξετάσαμε πράγματι επαληθεύει την υπόθεση εργασίας, καθώς η εξέλιξη της οικονομικής κρίσης επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τη ζήτηση για υπηρεσίες προσχολικής αγωγής και φροντίδας και, ως εκ τούτου, η Διοίκηση που προσφέρει τις συγκεκριμένες υπηρεσίες οφείλει να προσαρμοστεί στα νέα κοινωνικά δεδομένα.

Σε εθνικό επίπεδο, ενώ το 2012 οι αιτήσεις των ενδιαφερομένων για ένταξη σε κάποια από τις δομές του προγράμματος ήταν 73.348, το 2016 ανήλθε στις 105.995 αιτήσεις. Ειδικά για την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, από 23.637 αιτήσεις το 2012 κατατέθηκαν 26.732 για τη σχολική χρονιά 2016 – 2017.

Την ίδια περίοδο, η χαρτογράφηση της φτώχειας, που πραγματοποιήθηκε μέσα από την Περιφερειακή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης⁸⁰, απεικονίζει ότι η κατάσταση έχει χειροτερέψει δραματικά στην Κεντρική Μακεδονία, καθώς από τη μία μεριά η ανεργία αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς και από την άλλη το μέσο εισόδημα συρρικνώνεται. Δεν αποτελεί, λοιπόν, έκπληξη το γεγονός ότι στην εν λόγω περιφέρεια καταγράφεται ο υψηλότερος αριθμός ωφελούμενων του προγράμματος για τη σχολική χρονιά 2016 – 2017. Πιο συγκεκριμένα, το 2016 κατατέθηκαν 26.732 αιτήσεις ωφελούμενων και εντάχθηκαν 17.436 άτομα.

Κεντρική και περιφερειακή διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση καλούνται να διαχειριστούν μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, διαθέτοντας περιορισμένους οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους. Σε αρκετές περιπτώσεις, βέβαια, λάθη ή ολιγωρίες στοιχίζουν στην ενίσχυση αυτής της προσπάθειας. Όπως μας πληροφορεί ο κ. Σαπουνάκης⁸¹, «τα λεφτά είναι λίγα (10-15 σταθμοί ανά ΠΕΠ), οι γραφειοκρατικές διαδικασίες, που δυσκολεύουν την απορρόφηση, υπερβολικές, οι κτιριακές προδιαγραφές που ισχύουν, ειδικά για τα αστικά κέντρα, πρακτικά κάνουν αδύνατη την εξεύρεση ανάλογων οικοπέδων και την κατασκευή σταθμών. Οι ευθύνες του Υπουργείου Εσωτερικών είναι σημαντικές. Δεν διεκδίκησε από τα ΠΕΠ ούτε από το Ε.Π. «Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση» την κατοχύρωση ενός σημαντικού ποσού

⁸⁰ http://www.pepkm.gr/attachments/stratigikes/PESKE-Kentrikis_makedonias.pdf

⁸¹ Σαπουνάκης, Τ. (2016). Η προσχολική αγωγή και φροντίδα στην Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_3.html

για την προσχολική αγωγή, όταν το Υπουργείο Παιδείας σε όλα τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και στο ΕΣΠΑ είχε στη διάθεση του δεκάδες εκατομμύρια ευρώ για την σχολική στέγη». Η πρώτη λοιπόν πρόταση που καταθέτουμε είναι ο καλύτερος συντονισμός των δράσεων, τόσο κάθετα όσο και οριζόντια, όσων ασχολούνται με το θέμα της προσχολικής αγωγής στη χώρα μας. Η αδυναμία συντονισμού ευθύνεται για πολλά προβλήματα στην υλοποίηση του προγράμματος, όπως είναι: η σπατάλη πόρων · η απώλεια ένταξης ευρωπαϊκών πόρων · περισσότερος χρόνος που απαιτείται και χαμηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών.

Για την αύξηση της αποδοτικότητας στην παροχή υπηρεσιών προσχολικής φροντίδας προτείνουμε τα εξής μέτρα:

- Επιμόρφωση των στελεχών της Διοίκησης και των εκπαιδευτικών, έτσι ώστε να γίνουν αποτελεσματικότεροι.
- Υιοθέτηση ευέλικτων σχέσεων εργασίας για τις μητέρες, στα πρότυπα του βρετανικού μοντέλου, ώστε να ενισχυθεί η γυναικεία απασχόληση.
- Στήριξη και προστασία των ευαίσθητων οικογενειών, όπως είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες.
- Δημιουργία νέων δομών προσχολικής φροντίδας, με έμφαση στην εκπαίδευση και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των παιδιών.
- Δημιουργία δομών συμβουλευτικής των γυναικών για την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα και την δικτύωση.
- Σύσταση Παρατηρητηρίου για την Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής⁸². Θα πρόκειται, επί της ουσίας, για ένα Κέντρο Τεκμηρίωσης, με σκοπό την συγκέντρωση, επεξεργασία και αξιοποίηση ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων.
- Προωθητικές ενέργειες και στοχευμένες πολιτικές από την Πολιτεία για την ενίσχυση της ισότητας των φύλων και της ισότητας των ευκαιριών.
- Παροχή φορολογικών και ασφαλιστικών κινήτρων στις επιχειρήσεις για την υιοθέτηση πρακτικών ισότητας φύλων και ευκαιριών.
- Κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα για δημιουργία δομών προσχολικής φροντίδας και φύλαξης παιδιών εντός των επιχειρήσεων.
- Συνέργιες και συμπράξεις μεταξύ δήμων και περιφερειών, ώστε να γίνει διάχυση των καλών πρακτικών και εξοικονόμηση των πόρων.
- Εντατικοποίηση των ελέγχων από την Ε.Ε.Τ.Α.Α. προκειμένου να διασφαλιστούν, αφενός, η ορθή υλοποίηση του προγράμματος και, αφετέρου, η αποφυγή σπαταλών.
- Τακτική διαβούλευση με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και υιοθέτηση της πρότασης της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδων (ΚΕΔΕ) για ενίσχυση της χρηματοδότησης βρεφονηπιακών, παιδικών σταθμών και ΚΔΑΠ ΜΕΑ.

⁸² Γκασούκα, Μ. (2008). Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής. Πρόταση Μέτρων και Πολιτικών. Equal, Λευκωσία.

- Συνεργασία με κοινωφελή ιδρύματα, όπως το Ίδρυμα Νιάρχος, Βουδούρη, Ωνάση κτλ, για υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας για την στήριξη των δομών προσχολικής αγωγής.

Σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, που συνεπάγεται ανάμεσα σε άλλα περιορισμό των δημοσίων δαπανών, η Εθνική Διοίκηση έχει περιορισμένα μέσα για να ανταπεξέλθει στα έκτακτα κοινωνικά αιτήματα. Όπως έχει δείξει η εμπειρία των τελευταίων ετών, η ζήτηση από την κοινωνία για ένταξη στις δομές του προγράμματος “Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής” θα αυξάνεται διαρκώς. Συνεπώς, θα αυξάνονται και οι δαπάνες για την προσφορά των υπηρεσιών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να στηρίζει, με περαιτέρω πόρους, την όλη προσπάθεια και να αναπτύξει πολιτικές για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Ας μην λησμονούμε ότι το δημογραφικό αποτελεί την μεγαλύτερη πρόκληση όχι μόνο για το συνταξιοδοτικό και το ασφαλιστικό της χώρας μας, αλλά ολόκληρης της ευρωπαϊκής ηπείρου. Ο διαρκώς συρρικνωμένος ενεργός πληθυσμός, τα χαμηλά ποσοστά γεννήσεων και η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων δημιουργούν ένα πλαίσιο που καθιστούν την Ευρώπη ουραγό των εξελίξεων. Για να μπορέσει, λοιπόν, η ΕΕ να ανταπεξέλθει με αποτελεσματικό τρόπο στις προκλήσεις του παγκόσμιου ανταγωνισμού πρέπει να ενισχύσει το κοινωνικό κράτος και να σχεδιάσει ενεργητικές πολιτικές για τη βελτίωση των δεικτών της γυναικείας απασχόλησης. Χωρίς μείωση της ανεργίας των γυναικών -που περνά μέσα από την προώθηση μέτρων για την ισότητα των φίλων και την ισότητα των ευκαιριών, στήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και υιοθέτηση ευέλικτων σχέσεων εργασίας που εναρμονίζουν και συμφιλιώνουν τον ρόλο της γυναίκας ως μητέρας και ως εργαζόμενης- η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών οικονομιών θα παραμένει ζητούμενο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

Αμίτσης, Γ. (2006). Η ευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής ένταξης: Το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Εκδόσεις Παπαζήση.

Γκασούκα, Μ. (2008). Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής. Πρόταση Μέτρων και Πολιτικών. Equal, Λευκωσία.

Ελληνική Στατιστική Αρχή (2016). Ελλάς με αριθμούς. Απρίλιος – Ιούνιος του 2016. Διαθέσιμο στο: http://www.statistics.gr/documents/20181/1515741/GreeceInFigures_2016Q2_GR.pdf/b5554738-1829-4d4e-8b75-53b631b016fc

Ελληνική Στατιστική Αρχή (2015). Ελλάς με αριθμούς. Ιούλιος – Σεπτέμβριος του 2015. Διαθέσιμο στο: http://www.statistics.gr/documents/20181/300673/GreeceInFigures_2015Q3_GR.pdf/e0897735-44e7-4d40-aff5-79f14317f7e2

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2005). Μια κοινωνική Ευρώπη στην παγκόσμια οικονομία: Θέσεις εργασίας και ευκαιρίες για όλους. Λουξεμβούργο: Εκδόσεις Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Καλογεροπούλου, Α. (2005). Εναρμόνιση Επαγγελματικής και Οικογενειακής Ζωής: Πολιτικές – Ρυθμίσεις – Καλές Πρακτικές. Διπλωματική εργασία, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Users/user/Downloads/896.pdf>

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2001). Οδηγός Καλών Πρακτικών. Αθήνα.

Κουκούλη – Σπηλιωτοπούλου, Σ. (2005). Η εναρμόνιση οικογένειας και εργασίας: μέσο για την επίτευξη ουσιαστικής ισότητας και κοινωνικός και οικονομικός στόχος. Ο Αγώνας της Γυναίκας. Τεύχος 78, σελ. 10-13. Vol. 40(4), p.p. 645-670.

Μουρίκη, Α. (2006). Το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την ισότητα και τη συμφιλίωση. Κ.Π. Equal – Εθνικό Θεματικό Δίκτυο, Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Αθήνα.

Σαπουνάκης, Τ. (2016). Η προσχολική αγωγή και φροντίδα στην Ευρώπη. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_3.html

Συνθήκη της Νίκαιας, που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί Ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις, (2001/C/80/01).

Stenberg, W.G. (2012). Αντιμετωπίζοντας την κρίση: πώς η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να επινοήσει εκ νέου τον ρόλο την στην μεγάλη ύφεση; (Μετάφραση Μαρία Ψαρρού). Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2012/01/blog-post_05.html

VanEvera, S. (2000). Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης. (Συλογίδου, Ε., μετάφ.), Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα. (Το πρωτότυπο δημοσιεύτηκε το 1997).

Ξενόγλωσση:

Commission of the European Communities (2014). Population ageing in Europe: facts, implications and policies. Outcomes of EU-funded research. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/kina26426enc.pdf

Den, D & L. Den (2001). Work-family arrangements in organizations. A cross-national study in the Netherlands, Italy, United Kingdom and Sweden. London: Rozenberg Publishers.

Dex, S., Smith, C. and Winter, S (2001). Effects of family friendly policies on business performance, Research Paper. The Judge Institute of Management Studies. Cambridge University.

Scharpf, F.W. (2002). The European Social Model. Journal of Common Market Studies.

Διαδικτυακοί τόποι:

<http://www.capital.gr/story/3014911>

<http://www.capital.gr/story/2279347>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=el&type=IM-PRESS&reference=20080204FCS20431>

<https://www.espa.gr/el/pages/newsFS.aspx?item=827>

www.localit.gr/archives/115452

<http://www.neatv.gr/el/351366/tafoplaka-ia-paidikois-ioneis-to-neo-proiramma-enarmonisi-oikoieniakis-and-amp-epaiielmatikis-zois.php>

http://www.pepkm.gr/attachments/stratigikes/PESKE-Kentrikis_makedonias.pdf

http://web3.eetaa.gr/anakoinoseis/11072016_eetaa_paidikoi_deltio_typou.pdf

http://www.pepkm.gr/attachments/entries/ADA_AE_5000004_00.pdf

http://www.pepkm.gr/attachments/entries/ADA_AE_5001784_1-0.pdf

http://www.pepkm.gr/attachments/entries/ADA_AE_5001785_1-0.pdf

http://www.eetaa.gr/enarmonisi/paidikoi_stathmoi_2016/stats/StatAithseis_2016.pdf

<http://www.skai.gr/news/finance/article/255929/apoleies-40-dis-upesti-to-aep-tis-elladas-metaxu-2010-kai-2013/>

<http://www.kathimerini.gr/851352/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/sto-03-telika-h-syrriknwsh-toy-aep-to-2015>

http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1545el1.pdf

http://www.citybranding.gr/2011/12/blog-post_22.html